

شرح قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

محمد رضا یزدانیان_ مدیر کل حقوقی سازمان قضایی ن. م

قسمت بیست و دوم

مواد (۸۳): هر نظامی که اسلحه و مهمات یا وسایل و لوازم نظامی متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده به مصرف غیر مجاز برساند یا مورد استفاده غیرمجاز قرار دهد یا بدون اجازه و برخلاف مقررات در اختیار دیگری بگذارد یا به علت اهمال یا تفریط موجب نقص یا تضییع آن ها گردد به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می گردد.

مواد (۸۴): هر نظامی که سایر وسایل و اموال و وجوه متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده به مصرف غیرمجاز برساند یا مورد استفاده غیر مجاز قرار دهد یا بدون اجازه و برخلاف مقررات در اختیار دیگری بگذارد و یا آن را به مصارفی برساند که در قانون برای آن اعتباری منظور نشده است و یا در غیر مورد معین یا زائد بر اعتبار مصرف نماید به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می شود.

مواد (۸۵): هر نظامی که به علت اهمال یا تفریط موجب نقص یا تضییع اموال مذکور در ماده (۸۴) این قانون شود و خسارت وارده بیش از مبلغ ده میلیون (۱۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد به حبس از سه ماه تا دو سال محکوم می شود. در صورتی که خسارت وارده کمتر از این مبلغ باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده، با وی مطابق آیین نامه انضباطی رفتار می شود.

ماده (۸۶): تشخیص این که وسایل و لوازم مذکور در این فصل جزء وسایل و لوازم نظامی است به عهده کارشناسان نظامی ذی ربط در هر مورد می باشد و دادگاه در صورت لزوم نظر کارشناسان مزبور را کسب خواهد کرد.

ماده (۸۷): هر گاه اعمال مذکور در این فصل موجب اخلال در نظام (به هم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه ی اسلام گردد مرتکب به مجازات محارب محکوم می شود.

شرح مواد:

۱- عنصر مادی ماده (۸۳) عبارت است از: «مصرف یا استفاده غیرمجاز اسلحه و مهمات یا وسایل و لوازم نظامی متعلق به دولت یا در اختیار دولت یا در اختیار دیگری قرارداد آن ها بدون اجازه و برخلاف مقررات و یا نقص یا تضييع آن ها به علت اهمال یا تفریط.»

ملاحظه می کنیم که عنصر مادی ماده ی مزبور از چهار جزء تشکیل شده است.

۲- تفاوت مصرف غیر مجاز با استفاده غیرمجاز در مواد (۸۳) و (۸۴) در این است که در استفاده غیرمجاز مانند استفاده از خودرو، عین آن باقی می ماند ولی در مصرف غیر مجاز مانند مهمات و سوخت با مصرف، عین آن نیز از بین می رود.

۳- جهت تحقق عناوین مجرمانه مذکور در مواد (۸۳) و (۸۴) عنصر «سپردن بر حسب وظیفه» شرط است و با فقد این وضعیت موضوع از شمول مقررات مواد موصوف خارج می شود.

۴- در بحث «در اختیار دیگری برخلاف مقررات بدون اجازه قرارداد» که در مواد (۸۳) و (۸۴) تصریح شده است، استفاده طرف تأثیری در تحقق جرم ندارد و صرف در اختیار دیگری برخلاف مقررات قرارداد، موجب تعقیب کیفری مرتکب می گردد.

۵- در موضوع «نقص یا تضييع اموال» باید بین تقصیر یا خطای جزای مرتکب (اهمال یا تفریط) و نتیجه حاصله (نقص یا تضييع اموال) رابطه علّیت و سببیت وجود داشته باشد، به عبارت دیگر اهمال یا تفریط مرتکب موجب ایراد خسارت (نقص یا تضييع) شده باشد، در صورت عدم احراز چنین رابطه ی، موضوع از مقررات مواد (۸۳) و (۸۵) خارج است.

۶- چنان چه فرد نظامی بر اثر سهل انگاری تیراندازی نماید، با توجه به این که تیراندازی سهوی، ناشی از اهمال یا سهل انگاری یا بی مبالاتی می باشد که نتیجه آن تضييع مهماتی است که بر حسب وظیفه به وی سپرده شده است، بنابراین موضوع با مقررات ماده (۸۳) قابل انطباق است. به عبارت دیگر عنصر مادی جرم «نقص یا تضييع مهمات در اثر اهمال و تفریط» است که محقق شده و کیفیت وقوع و نوع وسیله مورد استفاده مانند اسلحه و غیره مؤثر در تحقق بزه نمی باشد. اداره حقوقی قوه قضائیه نیز این نظر را تأیید نموده است.^(۱)

۷- پرسشی که ممکن است مطرح شود این است که در تیراندازی عمدی غیرمجاز، آیا جرم استفاده غیر مجاز از اسلحه و مصرف غیرمجاز مهمات (موضوع ماده ۸۳) نیز محقق می شود یا خیر؟ این پرسش در نشست قضایی یکی

از استان‌ها^(۳) مورد بررسی قرار گرفته که عیناً به انضمام نظریه کمیسیون حقوق جزای اختصاصی اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح درج می‌گردد.

پرسش:

چنان چه فرد نظامی اقدام به تیراندازی عمدی و غیرمجاز کند، با توجه به این که مرتکب استفاده و مصرف غیرمجاز اسلحه و مهمات نیز شده است، آیا عمل وی فقط مشمول مقررات ماده (۴۱) ق.م.ج.ن.م، است یا موضوع تعدد معنوی می‌باشد و باید برابر ماده (۸۳) قانون مزبور تعیین مجازات شود؟ به عبارتی دیگر: آیا ماده (۴۱) مخصص ماده (۸۳) می‌باشد یا این که تیراندازی عمدی فعل واحد با عناوین متعدد مجرمانه است و مشمول ماده (۴۶) قانون مجازات اسلامی می‌گردد؟

نظریه اکثریت:

باتوجه به قیود مذکور در مواد (۴۱) و (۸۳) ق.م.ج.ن.م، مصادیق آن‌ها با یکدیگر تفاوت دارند، در ماده (۸۳) قید «سپردن» آمده و منظور این است که فرد نظامی امین بوده و حق استفاده از سلاح و مصرف مهمات را ندارد. اما در ماده (۴۱) قیود «در حین خدمت یا مأموریت برخلاف مقررات و ضوابط عمداً مبادرت به تیراندازی نماید» ذکر شده است. یعنی اگر فرد نظامی به لحاظ داشتن مأموریت یا وظایف ذاتی در حین خدمت مجاز به حمل سلاح و استفاده از آن باشد لکن ضوابط و مقررات مذکور در قانون نحوه به کارگیری سلاح و امثال آن را که مربوط به نحوه به کارگیری سلاح و موارد آن است، رعایت نکند، مشمول ماده (۴۱) می‌شود. بنابراین، چنان چه اسلحه دار اقدام به تیراندازی کند، عمل وی مشمول ماده (۸۳) است. پس اگر فرد نظامی در راستای مأموریت یا وظیفه ذاتی اش سلاح در اختیار داشته باشد ولی ضوابط و مقررات تیراندازی را رعایت نکند، عمل وی مشمول ماده (۴۱) می‌باشد و ملاک تفکیک مصادیق ماده (۴۱) از ماده (۸۳) حق استفاده از سلاح و عدم حق استفاده است. در موضوع ماده (۴۱) فرد نسبت به عدم رعایت ضوابط مجازات می‌شود و نسبت به مصرف مهمات موظف به جبران خسارت است در مصادیق ماده (۸۳) فرد نسبت به اصل استفاده از سلاح و مصرف مهمات مجازات می‌شود و جبران خسارت هم به عهده او می‌باشد. در ضمن مجازات تیراندازی برخلاف مقررات مشمول ماده (۸۳)، شدیدتر است زیرا فرد مجاز به استفاده از سلاح نبوده است اما افراد مشمول ماده (۴۱) چون مجاز به حمل و استفاده از سلاح هستند صرفاً به دلیل عدم رعایت ضوابط مجازات می‌شوند.

نظریه اقلیت:

ماده (۴۱) ق.م.ج.ن.م، خاص می باشد و ماده (۸۳) همین قانون را تخصیص می دهد، تیراندازی عمدی از مصادیق استفاده و مصرف غیر مجاز اسلحه و مهمات است. لکن به دلیل صراحت ماده (۴۱)، از شمول حکم ماده (۸۳) تخصیص یافته است. بنابراین هر تیراندازی عمدی مشمول ماده (۴۱) می شود و تفاوت ندارد که اسلحه به طور مجاز در اختیار او بوده یا سپرده شده باشد. بنابراین موجه نیست که عمل تیراندازی غیرمجاز از نظر تیراندازی مشمول ماده (۴۱) و از لحاظ مصرف غیر مجاز مهمات و استفاده غیر مجاز مشمول ماده (۸۳) باشد و در تعیین مجازات به استناد ماده (۴۶) ق.م.ا. مجازات اشد تعیین گردد. دلیل صحت این نظر مقررات ماده (۲۴) قانون سابق م.ج.ن.م، می باشد که اطلاق داشت و هر نوع تیراندازی عمدی را در بر می گرفت.

نظریه کمیسیون:

موضوع ماده (۴۱) ق.م.ج.ن.م، «تیراندازی عمدی برخلاف مقررات و ضوابط» است. با توجه به اطلاق عبارت مزبور، تیراندازی برخلاف مقررات و ضوابط اعم است از حالتی که مأمور اصلاً مجاز به استفاده از سلاح نباشد یا این که حق تیراندازی را داشته باشد، لیکن ضوابط و شرایط آن را رعایت نکند. قید «سپردن بر حسب وظیفه» هم نمی تواند به عنوان ملاک و ضابطه تفکیک عمل «تیراندازی غیر مجاز» از «مصرف غیرمجاز مهمات» مورد امعان نظر قرار گیرد. زیرا در ماده (۴۱) نیز ممکن است اسلحه و مهمات بر حسب وظیفه به فرد سپرده شده باشد. به عبارت دیگر فعل فرد نظامی که برخلاف مقررات و ضوابط تیراندازی می نماید به نوعی مصرف غیرمجاز مهمات نیز محسوب می شود، اما با عنایت به این که مقررات ماده (۴۱) وصف خاص «تیراندازی برخلاف مقررات و ضوابط» را دارد، بنابراین موضوع ماده (۴۱)، عنوان عام ماده (۸۳) یعنی «مصرف غیرمجاز مهمات» را که ممکن است به شکل تیراندازی و یا غیر آن باشد تخصیص می دهد. در نتیجه چنان چه «عمل مصرف غیر مجاز مهمات» به صورت تیراندازی باشد، موضوع مشمول مقررات ماده (۴۱) ق.م.ج.ن.م، می شود ولی اگر شیوه «مصرف غیرمجاز مهمات» غیر از روش «تیراندازی» باشد، با رعایت سایر شرایط قانونی موضوع با ماده (۸۳) قانون مزبور منطبق است، فلذا نظریه اقلیت استان مورد تأیید کمیسیون می باشد.

۸- در بحث ایراد خسارت به اسلحه و مهمات و یا سایر لوازم و اموال دولتی یا در اختیار دولت (موضوع مواد ۸۳ و ۸۵)، پس از تحقیق جرم، پیدا شدن اقلام مفقودی تأثیری در ماهیت مجرمانه عمل و مسئولیت کیفری مرتکب

ندارد و تنها می تواند متهم را از پرداخت خسارت معاف و یا موجبات تخفیف مجازات وی را در دادگاه فراهم نماید، زیرا برابر مقررات و قواعد حقوق جزای عمومی، چنان چه عناصر سه گانه قانونی، مادی و معنوی جرم در یک زمان جمع باشند جرم تحقق می یابد. در فرض مورد بحث نیز این وضعیت به وجود آمده است. البته اگر پس از صدور حکم قطعی و پرداخت خسارت اموال مفقودی یافت گردد و به آن ها خسارتی هم وارد نشده باشد، با درخواست محکوم علیه، استرداد وجوه پرداخت شده امکان پذیر می باشد.

۹- رکن مادی ماده (۸۴) عبارت است از:

مصرف یا استفاده غیر مجاز از سایر وسایل و اموال (که در ماده ۸۳ ذکر نشده است) و وجوه دولتی یا در اختیار دولت، یا در اختیار دیگری قراردادن آن ها برخلاف مقررات یا مصرف در موردی که اعتبار برای آن منظور نشده یا مصرف در غیر مورد معین یا زاید بر اعتبار.

۱۰- سپرده شدن به صورت شفاهی و به مدت کوتاه نیز شامل مقررات مواد (۸۳) و (۸۴) می گردد.

۱۱- در مورد مصرف غیر مجاز وجوه دولتی شایان ذکر است که به موجب اصل ۵۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران کلیه ی دریافت های دولت در حساب های خزانه داری کل متمرکز می شود و همه ی پرداخت ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می گیرد. هم چنین به موجب اصل ۵۵ قانون اساسی، دیوان محاسبات به کلیه حساب های وزارت خانه ها، مؤسسات، شرکت های دولتی و سایر دستگاه هایی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می کنند به ترتیبی که قانون مقرر می دارد، رسیدگی یا حسابرسی می نماید که هیچ هزینه ی از اعتبارات مصوب تجاوز نکرده و هر وجهی در محل خود به مصرف رسیده باشد.

۱۲- منظور از اعتبار، به استناد ماده (۷) قانون محاسبات عمومی کشور، مبلغی است که برای مصرف یا مصارف معین به منظور نیل به اهداف و اجرای برنامه های دولت به تصویب مجلس شورای اسلامی می رسد.

۱۳- استفاده غیر مجاز از اموال دولتی ممکن است به صورت مستقیم باشد و ممکن است به صورت غیر مستقیم انجام شود مثلاً مدیر یک اداره، وسیله نقلیه دولتی را در اختیار فرزندش قرار دهد، بنابراین گر چه عبارت «مورد استفاده غیر مجاز قرار دهد» ظهور در استفاده مستقیم دارد، اما قانون گذار به استفاده غیرمستقیم نیز نظر داشته است، زیرا فلسفه ی وضع این ماده چنین اقتضایی دارد.^(۳)

۱۴- همان طوری که قبلاً بیان شد «سپرده شدن بر حسب وظیفه» از شرایط تحقق عناوین کیفری مواد (۸۳) و (۸۴) است. در مورد اتومبیل های دولتی، ماده لایحه قانونی نحوه استفاده از اتومبیل های دولتی و فروش اتومبیل های زاید، مصوب ۵۸/۷/۴ مقرر می دارد: «استفاده غیر مجاز از اتومبیل های دولتی مشمول مقررات تصرف غیر قانونی در اموال دولت بوده و در این مورد استفاده کننده و راننده مسئول خواهند بود.»

۱۵- کارمند دولت که بدون اجازه مالی را که در اختیار کارمند دیگری بوده است، بردارد و استفاده غیر مجاز نماید، به لحاظ فقدان شرط «سپردن مال بر حسب وظیفه» به استناد ماده (۵۹۸) قانون مجازات اسلامی قابل مجازات نیست.^(۴)

۱۶- مصرف اموال و وجوه دولتی برخلاف استفاده غیر مجاز از اموال دولتی که موجب ضرر دولت می شود، ممکن است در مواردی باعث خسارت و ضرر نیروهای مسلح نشود، بلکه بر عکس به نفع دولت نیز باشد، به هر حال با توجه به اطلاق ذیل ماده (۸۴) هرگونه مصرف اموال و وجوه در غیر مورد معین یا مواردی که قانون برای آن اعتباری منظور نکرده است، مشمول مقررات ماده مزبور می گردد. در این مورد در یک رأی دیوان عالی کشور برخلاف این نظر آمده است: «تصرف غیر قانونی مذکور در ماده (۱۵۲) قانون کیفر عمومی وقتی جرم است که نتیجه حاصله از آن به زیان خزانه دولت باشد نه هر گونه تصرفی هر چند به زیان خزانه تمام نشود.»^(۵)

۱۷- به صراحت مقررات ماده (۸۴) ق.م.ج.ن.م، هر نظامی که وسایل و اموال متعلق به دولت یا در اختیار دولت را که بر حسب وظیفه به او سپرده شده، مورد استفاده غیرمجاز قرار دهد به مجازات مقرر در ماده مزبور محکوم می شود و از لحاظ وجهی هم که دریافت کرده است، به استناد ماده (۱۳۲) قانون موصوف به رد اجرت المثل استفاده از خودرو محکوم می گردد. بنابراین، با عنایت به این که عمل مرتکب عنوان خاص اتهامی «استفاده غیر مجاز از اموال دولتی» دارد، متهم صرفاً تحت همین وصف کیفری قابل تعقیب و مجازات است و تحصیل وجه و یا کسب منفعت نیز از آثار و نتایج ارتکاب بزه مورد نظر محسوب می شود و عنوان مجرمانه ی «تحصیل مال از طریق نامشروع» در این مورد مصداق ندارد.

۱۸- فرضی که فرد نظامی اموال دولتی را برخلاف مقررات در اختیار دیگری قرار می دهد و این عمل باعث تضییع اموال می شود، در نشست قضایی یکی از استان ها مورد بحث و بررسی قرار گرفته که پرسش و نظریه استان به همراه نظر کمیسیون حقوق جزای اختصاصی اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح عیناً ذکر می گردد.^(۶)

پرسش:

اگر فرد نظامی وسایل و اموال و وجوه متعلق به دولت یا در اختیار دولت، موضوع ماده (۸۴) ق.م.ج.ن.م را بدون اجازه و برخلاف مقررات در اختیار دیگری بگذارد، چنان چه به لحاظ سهل انگاری یا اهمال شخص اخیر، اموال مزبور تزییع شود، به استناد چه موادی و چگونه خسارت وارده به دولت استیفاء می گردد؟ آیا در این مورد نصاب مندرج در ماده (۸۵) قانون یاد شده نیز باید ملاک قرار گیرد یا خیر؟

نظریه (اتفاق آرا):

فرد مباشر خسارت به دلیل این که موجب شده است خسارت به اموال دولت وارد شود، مطابق مقررات مواد (۸۴) و (۸۵) ق.م.ج.ن.م قابل تعقیب و مجازات است و فرد واگذار کننده اموال برابر مقررات ماده (۸۴) ق.م.ج.ن.م به اتهام این که اموال متعلق به دولت را بدون اجازه و برخلاف مقررات در اختیار دیگری گذاشته است تعقیب و مجازات می شود.

نظریه کمیسیون:

در فرض پرسش، با عنایت به این که فرد نظامی بدون اجازه و برخلاف مقررات وسایل و اموال دولتی یا در اختیار دولت را که برحسب وظیفه به او سپرده شده بود، در اختیار دیگری قرار داده است، فلذا صرف این اقدام بدون لحاظ قراردادن ایراد یا عدم ایراد خسارت به اموال مورد نظر جرم بوده و مرتکب به استناد ماده (۸۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح قابل تعقیب و مجازات است و در این مورد یعنی موضوع ماده (۸۴) حد نصاب خسارت تأثیری در وقوع بزه ندارد.

اما شخص نظامی که اموال یا وسایل متعلق به دولت یا در اختیار دولت، برخلاف مقررات در اختیار او قرار گرفته است، چنان چه به علت اهمال یا تفریط موجب ایراد خسارت به اموال مزبور شود یا به عبارت دیگر، اگر بین تقصیر یا خطای جزایی وی (بی احتیاطی، بی مبالاتی و عدم رعایت نظامات دولتی) و نتیجه ی حاصله (نقص یا تزییع اموال) رابطه علیت و سببیت وجود داشته باشد، با توجه به این که در ماده (۸۵) عنصر «سپردن اموال» شرط تحقق جرم نیست، بنابراین نامبرده با رعایت حد نصاب مقرر در ماده مرقوم مسئولیت کیفری ومدنی دارد.

البته این امر مانع مراجعه سازمان نظامی زیان دیده به تحویل گیرنده به علت این که وی از حدود اذن نسبت به مال دولت خارج شده، از حیث مسئولیت مدنی نخواهد بود.

۱۹- ماده (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح در راستای سیاست های کلی نظام قضایی کشور و برنامه های راهبردی توسعه قضایی قوه قضائیه مبنی بر جرم زدایی از قوانین، ایراد خسارت به اموال دولتی تا مبلغ ده میلیون ریال را جرم زدایی نموده است، البته این سیاست کیفری تقنینی در بخش های دیگری از قانون مزبور نیز رعایت شده است.

۲۰- عنصر مادی ماده (۸۵) نقص یا تضییع اموال (ایراد خسارت) و وجوه دولتی یا در اختیار دولت در اثر اهمال یا تفریط می باشد.

۲۱- هر چند که در مواد (۸۳) و (۸۵) صرفاً به مصادیق «اهمال یا تفریط» اشاره شده است، لکن نظر به این که عنوان مجرمانه موضوع ماده (۸۵)، و قسمت اخیر ماده (۸۳) از جرایم غیر عمدی و ناشی از تقصیر و خطای جزایی مرتکب می باشد و برابر مقررات تبصره ماده (۳۳۶) قانون مجازات اسلامی، تقصیر اعم است از بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی، بنابراین «بی احتیاطی و یا افراط» موجب نقص یا تضییع اموال نیز مشمول مقررات یاد شده می گردد. کمیسیون قضایی و حقوق سازمان قضایی نیروهای مسلح در این مورد چنین اظهار نظر کرده است.^(۷)

«آن چه موجب ضمان می باشد تقصیر است و با توجه به تبصره ی ماده (۳۳۶) قانون مجازات اسلامی که تقصیر را اعم از بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی دانسته کلمه «اهمال» اشاره شده در مواد (۸۳) و (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح نیز به معنای سهل انگاری و ریشه آن «اهمل» می باشد که افراط هم یکی از مصادیق اهمال می باشد.»

۲۲- صرف احراز «اهمال یا تفریط» در نگهداری اموال جرم نیست، در صورتی موضوع وصف کیفری پیدا می کند ک «اهمال و تفریط» موجب ایراد خسارت به اموال دولتی گردد. اداره حقوقی قوه ی قضائیه نیز در این مورد به نظریه مشورتی شماره ۷/۸۴۲۶-۸۲/۱۱/۱۸ اعلام نموده که: «صرف سهل انگاری و بی احتیاطی بدون ورود خسارت به اموال نظامی جرم نیست.»^(۸)

۲۳- کمیسیون حقوق جزای اختصاصی اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح در خصوص این پرسش که: «در جرم ایراد خسارت به اموال دولتی در اثر سهل انگاری، ملاک تعدی و تفریط چیست؟ آیا فرد نظامی تحویل

گیرنده اموال حکم امین را دارد و یا به محض تحویل به طور مطلق ضامن است؟ چنین اظهار نظر نموده است:^(۹)

۱- با عنایت به مقررات مواد (۹۵۱) و (۹۵۲) قانون مدنی، «تعدی تجاوز نمودن از حدود اذن یا متعارف است نسبت به مال یا حق دیگری و تفریط عبارت است از ترک عملی که به موجب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال غیر لازم است» و معیار و ملاک سنجش تعدی و تفریط مقررات و نظامات دولتی و یا قضاوت عرف به این معنا که رفتار متهم به تقصیر (تعدی و تفریط) با رفتار انسان متعارف در همان شرایط موضوع دعوا سنجیده می شود، است.

۲- در مواردی که مالی به اشخاص سپرده می شود، اصل بر «امانی بودن ید تحویل گیرنده» است و «ضمانی بودن ید» خلاف اصل است و در این مورد تفاوتی ندارد که امین کارمند دولت باشد و مال بر حسب وظیفه اداری یا نظامی به او سپرده شده باشد یا این که مال بر حسب قراردادهای خصوصی تحویل افراد گردیده باشد.

در ماده (۶۱۴) قانون مدنی به صراحت قید شده که امین ضامن تلف یا نقصان مالی که به او سپرده شده است، نمی باشد مگر در صورت تعدی یا تفریط. قید «اهمال یا تفریط» که در مواد (۸۳) و (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و ماده (۵۹۸) قانون مجازات اسلامی تصریح شده نیز دلالت بر مسئولیت امین در صورت «اهمال یا تفریط» و عدم مسئولیت مطلق وی دارد، بنابراین اگر اموال نظامی یا دولتی بر حسب وظیفه یا برای خدمت به شخص نظامی سپرده شود، ید وی امانی بوده و فقط در صورتی که در حفظ و حراست از آن ها مرتکب تعدی یا تفریط گردد برابر مقررات مربوط مسئولیت کیفری و مدنی دارد. البته شایان ذکر است که اگر مال «به شرط ضمان» به فرد سپرده شود، تحویل گیرنده صرف نظر از تعدی و تفریط به طور مطلق ضمان مالی دارد ولی از این حیث قابل تعقیب کیفری نیست، اداره حقوقی قوه قضائیه نیز به موجب نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۵۹-۷/۶/۱۳ این نظر را تأیید نموده است.

۲۴- کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح در نظریه مشورتی خود اعلام نموده است:

«چنان چه دو نفر یا بیشتر مشترکاً خسارتی را به یکی از وسایل و یا اموال موضوع ماده (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح وارد نمایند به نحوی که خسارت ناشی از فعل همه ی آن ها باشد در صورتی که خسارت وارده بالغ بر ده میلیون ریال باشد لکن میزان نقش هر یک از آنان در وقوع خسارت کمتر از حد نصاب مزبور باشد موضوع از مصادیق شرکت در جرم بوده و برابر مقررات ماده (۴۲) قانون مجازات اسلامی، مجازات شریک در جرم مجازات فاعل مستقل است. لذا تعداد مرتکبین و تفاوت میزان تأثیر مداخله و مباشرت هر یک از آنان در حصول خسارت،

تأثیری در تحقق بزه نداشته و صرفاً می تواند از موجبات تخفیف مجازات باشد.»^(۱۰)

۲۵- اموالی که در اجرای قانون یا به امر آمر قانونی توسط مأموران انتظامی توقیف می شود و به طور موقت در کلانتری و یا پاسگاه انتظامی نگهداری می گردد جزء اموال در اختیار دولت محسوب و چنان چه مأمور انتظامی به واسطه اهمال یا تفریط موجب نقص یا تزییع اموال مزبور گردد در صورت تحقق نصاب قانونی میزان خسارت به استناد ماده (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح قابل تعقیب کیفری است. نظریه مشورتی شماره ۷/۵۶۱۵-۷۹/۷/۲۵ اداره حقوقی قوه قضائیه نیز مؤید این نظر است.

۲۶- آیا در ماده (۸۵) عنصر «سپردن اموال برحسب وظیفه» شرط تحقق جرم است یا خیر؟

این پرسش در نشست قضایی یکی از استان ها مورد بحث و بررسی قرار گرفته که نظریه ی استان به همراه نظر کمیسیون حقوق جزای اختصاصی اداره کل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح عیناً درج می گردد.^(۱۱)

پرسش:

آیا عنصر «سپردن» اموال در تحقق بزه موضوع ماده (۸۵) ق.م.ج.ن.م شرط است یا خیر؟

نظریه اکثریت:

در مورد اموال مندرج در ماده (۸۴) که ماده (۸۵) ناظر بر آن است، نیازی به عنصر سپردن اموال مذکور به نظامیان نیست و به عبارت دیگر «اموال مذکور» در ماده (۸۵) فقط اشاره به نوع اموال در ماده (۸۴) دارد و مانند ماده (۸۴) ناظر بر وضعیت «سپردن» نیست، پیشینه ی قانون گذاری در ماده (۶۵) ق.م.ج.ن.م مصوب ۷۱ و ماده واحده ی قانون مجازات افسران و کارمندان و افراد نیروهای مسلح که به اموال دولت خسارت وارد می کنند (مصوب ۴۴) نیز مؤید همین امر است و در مواد مزبور از سپردن ذکری به میان نیامده بود.

نظریه اقلیت:

عبارت «مذکور در ماده ۸۴» هم اشاره به اموال و هم اشاره به سپردن دارد و بدون عنصر سپردن جرم نمی تواند باشد، اگر چنان چه عنصر سپردن شرط نباشد چنان چه یک نظامی در حین خدمت با خودروی شخصی خودش یا خودروی دولتی تصادف کند و به خودروی دولتی خسارت وارد شود، مسئول و مجرم شناخته می شود که این امر با روح قانون منافات دارد.

نظریه کمیسیون:

"با عنایت به قید «برحسب وظیفه به او سپرده شده باشد» در ماده (۸۴) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح عمل «سپردن» یکی از شرایط تحقق عناوین مجرمانه مصرحه در ماده یاد شده است و در صورت عدم تحقق فعل مزبور، موضوع مشمول مقررات ماده (۸۴) نخواهد شد، لیکن عبارت «اموال مذکور در ماده ۸۴» که در ماده (۸۵) آمده است ناظر بر نوع اموال یعنی «اموال و وجوه و وسایل متعلق به دولت یا در اختیار دولت» است و در مقام بیان نحوه ی دسترسی افراد به اموال، وجوه و وسایل مورد اشاره نیست.

"بنابراین «رکن سپردن» شرط وقوع عنوان کیفری ماده (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح نبوده و در نتیجه هر نظامی که بر اثر اهمال یا سهل انگاری موجب نقص یا تضییع اموال، وسایل و وجوه متعلق به دولت یا در اختیار دولت شود اعم از این که برحسب وظیفه به او سپرده شده باشد یا این که سپرده نشده باشد مشروط به این که به حد نصاب مقرر در ماده برسد، برابر مقررات ماده (۸۵) قانون مذکور قابل تعقیب کیفری می باشد، سابقه تقنینی موضوع نیز مؤید این نظر است."

۲۷- جبران تمام یا بخشی از خسارت وارده به اموال دولتی، توسط متهم یا هر شخص حقیقی یا حقوقی مانند شرکت های بیمه و غیره، تأثیری در تحقق موضوع ماده (۸۵) قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح نداشته و ملاک و معیار در این مورد کل خسارت اولیه وارده به اموال دولتی یا در اختیار دولت است، نه میزان خسارتی که جبران نشده است.

نظریه مشورتی شماره ۷/۳۴/۲۲۳-۸۴/۳/۴ کمیسیون قضایی و حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح نیز مؤید این نظر است.

۲۸- با عنایت به ماده (۲) قانون رسیدگی به خسارات ناشی از تصادفات رانندگی مصوب ۱۳۴۵ خسارت وارده به وسیله نقلیه موتوری اعم است از هزینه تعمیر و کسر قیمتی که در نتیجه تصادف به وجود می آید، بنابراین افت قیمت ناشی از خسارت وارده به اموال دولتی نیز جزو خسارات وارده محسوب و قابل مطالبه می باشد.

۲۹- در صورتی که میزان خسارت موضوع ماده (۸۵) تا مبلغ ده میلیون ریال باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده، با مرتکب برابر آیین نامه ی انضباطی نیروهای مسلح رفتار می شود. و این در صورتی است که موضوع ایراد خسارت و میزان آن مورد قبول فرد باشد والا چنان چه وی منکر تقصیر (اهمال یا تفریط) خود باشد و انتساب موضوع به

خود را رد نماید، الزام او به جبران خسارت، چون ماهیت قضایی دارد، منوط به صدور حکم توسط مرجع قضایی صالح است.

۳۰- اشیاء و لوازمی نظامی محسوب می شوند که صرفاً کاربرد نظامی داشته و به عنوان اشیاء و لوازم نظامی تولید و یا تهیه شوند و یا با انجام تغییراتی کاربری نظامی پیدا کنند که این گونه اقلام معمولاً در دسترس غیر نظامیان قرار ندارد. مانند اسلحه، مهمات، توپ، تانک و غیره. سایر اموال مانند خودروها، تجهیزات و لوازم اداری که استفاده از آن ها منحصر به نیروهای مسلح نیست و کاربرد عمومی دارد، اشیاء و لوازم نظامی تلقی نمی گردند. با این حال با استناد به ماده (۸۶) تشخیص این که وسایل و لوازم مذکور در فصل هفتم قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح جزو وسایل و لوازم نظامی است به عهده ی کارشناسان نظامی ذی ربط در هر مورد می باشد و دادگاه در صورت لزوم نظر کارشناسان مزبور را کسب خواهد کرد.

۳۱- هر گاه اعمال مذکور در فصل هفتم (فروش، حیف و میل و واگذاری اشیای نظامی و اموال نیروهای مسلح) موجب اخلال در نظام به مفهوم به هم خوردن امنیت کشور و یا شکست جبهه ی اسلام گردد، مرتکب به مجازات محارب محکوم می شود. حکم ماده (۸۷) اطلاق داشته و شامل جرایم عمدی و غیرعمدی مصرحه در فصل هفتم می گردد.

ادامه دارد...

پاورقی:

(۱) نظریه مشورتی شماره ۷/۶۱۳۸- ۸۳/۸/۱۱ اداره حقوقی قوه ی قضائیه.

(۲) نشست قضایی مورخ ۸۵/۷/۱۲ سازمان قضایی ن.م. کرمان.

(۳) زراعت، دکتر عباس، شرح قانون مجازات اسلامی ماده (۵۹۸).

(۴) مهاجری، دکتر علی، جرایم خاص کارکنان دولت، ص ۲۵۸.

(۵) رأی شماره ۱۹۲- ۲۹/۱/۱۹ شعبه دوم دیوان عالی کشور.

(۶) نشست قضایی مورخ ۸۴/۵/۱۱ سازمان قضایی ن.م. کرمان.

(۷) نظریه مشورتی شماره ۷/۳۴/۵۷۹- ۸۳/۵/۱۸

۸) کتاب استعلامات قضایی قضات سازمان قضایی ن.م و نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه ی قضائیه، جلد دوم، صص

۲۰۸ و ۲۰۹

۹) نظریه مورخ ۸۵/۵/۹

۱۰) نظریه مشورتی شماره ۸۴/۸/۲۸ - ۷/۳۴ / ۹۷۴

۱۱) نشست قضایی مورخ ۸۴/۹/۱۵ سازمان قضایی هرمزگان.